



**Journal of Analytic Divinity**  
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jad>  
E-ISSN: 2602-3792  
8/2 (2024), 174-196



**Ortaokul Öğrencilerinde Deprem ve Tanrı Algısı (Gaziantep İli Örneği)**  
Earthquake and God Perception in Secondary School Students (The Case Of Gaziantep Province)

**Mehmet Turgut**

Din Psikolojisi Bilim Uzmanı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı  
Expert on Psychology of Religion, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences, Department of Philosophy and Religious Studies  
Ankara/Türkiye  
E-posta: mhmttgrt@gmail.com  
ORCID ID: 0009-0004-7162-7051

**Makale Bilgisi | Article Information**

**Makale Türü / Article Type:** Araştırma Makalesi/Research Article  
**Geliş Tarihi / Date Received:** 20 Ekim/October 2024  
**Kabul Tarihi / Date Accepted:** 13 Aralık/December 2024  
**Yayın Tarihi / Date Published:** 15 Aralık/December 2024  
**Yayın Sezonu / Pub Date Season:** Kış/Winter  
**DOI:** jad.1570819

**Cite as / Atıf:** Turgut, Mehmet. "Ortaokul Öğrencilerinde Deprem ve Tanrı Algısı (Gaziantep İli Örneği)". *Journal of Analytic Divinity*, 8/2, 2024, 174-196.

**Etik Beyan/Ethical Statement:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mehmet Turgut)

**Finansal Destek / Grant Support:** Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

**CC BY-NC 4.0** | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

**Yazar Katkıları / Author Contributions:** Mehmet Turgut % 100

**Web:** <http://dergipark.org.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com



## Öz

İnsan, doğanın karşısındaki çaresizliğini zaman zaman unuttur. Mevcut teknolojik ilerlemeler ve maddi güçler bu unutuşu besleyen unsurlar arasında yer alır. Ancak doğanın kendini hatırlatması genellikle acı ve üzüntüyle doludur. Bu bağlamda, doğal felaketlerin en yıkıcı olanlarından biri de depremlerdir. Depremler, yer altındaki fay hatlarının hareket etmesi sonucu ortaya çıkar ve yeryüzünde büyük tahribatlar ve can kayıpları yaratır. Bu tür olaylar insanlar üzerinde derin etkilere sahiptir. Öyle ki maddi ve manevi birçok konu zihin süzgecinden geçirilerek sorgulanmaya başlanır. Depremler yalnızca fiziksel yıkımlara neden olmakla kalmaz, aynı zamanda psikolojik travmalara da yol açar. Özellikle bahse konu olan bireyler, bu tür sorunlardan doğrudan etkilenir. Ergenlik öncesi (Preadolescence) dönemde çocuklar; yeni bir kimlik arayışı içindedirler ve yaşadıkları deprem deneyimlerinden biçimlenirler. Bu dini gelişimin bir aşaması olarak kabul edilen süreçte, böyle bir tecrübenin nasıl bir yönlendirme sağlayacağı merak konusudur. Bu çalışma, depremin bahsi geçen çocuklar üzerindeki Tanrı algısını incelemeyi amaçlamaktadır. Doğal afetlerin, depremin, algının ve Tanrı imajının yanı sıra konuya dair psikolojik yaklaşımlar ve ön ergenlik döneminin dini gelişim özellikleri ele alınmıştır. Teorik çerçeve ışığında yapılan yarı yapılandırılmış görüşme formu eşliğinde nitel mülakatlarla öğrencilerin deprem ve Tanrı algısına ilişkin düşünceleri ortaya konulmuştur. Öğrenciler, Tanrı'nın mutlak güce ve her şeyi yaratma yetisine sahip olduğunu vurgulamışlardır. Ayrıca, depremin Allah tarafından insanlara bir uyarı veya ceza olarak algılandığını belirtmişlerdir. Deprem sonrasında ibadetlerin artması, çalışmanın dikkat çekici sonuçlarından biridir.

**Anahtar Kelimeler:** Din Psikolojisi, Afetler, Deprem, Psikoloji, Tanrı Tasavvuru, Travma.

## Abstract

Human beings sometimes forget their helplessness in the face of nature. Current technological advances, material powers and opportunities are among the elements that nourish this forgetting. However, nature's reminders are usually full of pain and sorrow. In this context, one of the most destructive natural disasters is earthquakes. Earthquakes occur as a result of the movement of underground fault lines and cause great destruction and loss of life on earth. Such events have a deep impact on people and many material and moral issues are questioned in mental processes. Earthquakes not only cause physical destruction but also psychological traumas. Especially individuals in early adolescence are directly affected by such problems. Preadolescence children are in search of a new identity and are shaped by their earthquake experiences. In this process, which is accepted as a stage of religious development, it is a matter of curiosity what kind of guidance such an experience will provide. This study aims to examine the perception of God on these children. In addition to natural disasters, earthquake, perception, God image, psychological approaches to the subject and religious development characteristics of pre-adolescence will be discussed. In the light of the theoretical framework, qualitative interviews accompanied by a semi-structured interview form revealed the students' thoughts on earthquake and God perception. The students emphasised that God has absolute power and has the ability to create everything. They also stated that the earthquake

was perceived as a warning or punishment by God. The increase in worship after the earthquake is one of the remarkable results of the study.

**Keywords:** Psychology of Religion, Disaster, Earthquake, Psychology, Perception of God, Trauma.

## Giriş

Afetler insan hayatını çok yönlü bir şekilde etkileyen, doğal ya da yapay bir kaynağa dayanan felaket süreçleridir. Doğa bilimlerinin konusu olmasının yanı sıra sosyal bilimlerin de araştırma alanına dahil olmuştur (Yılmaz, 2021; Fırat, 2022, 49). Afet kavramının pek çok tanımı bulunmakla birlikte, " insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamı durdurarak veya kesintiye uğratarak toplumları etkileyen ve yerel imkânlar ile baş edilemeyen her türlü doğal, teknolojik veya insan kaynaklı tüm olayları " afet olarak nitelemek mümkündür (Kadıoğlu - Özdamar, 2008, 2). Afetlerin etkisi, büyüklüğünü ifade etmede kullanılan bir ölçüdür (Atlı, 2006). Etkinin en çok hissedildiği afetlerden birisi hiç şüphesiz depremlerdir. Deprem; " tektonik kuvvetlerin veya volkan faaliyetlerinin etkisiyle yer kabuğunun kırılması sonucunda ortaya çıkan enerjinin sismik dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları ve yeryüzünü kuvvetle sarsması olayına " denir (AFAD, 2011). Doğal afetler kategorisinde yer alan bu felaket, dünya tarihi boyunca ve belirsiz aralıklarla kendini göstermiş, fiziksel ve ruhsal olarak insan için birçok etki bırakmıştır.

Ülkemiz, yer küre göz önüne alındığında deprem olma olasılığı en yüksek coğrafyalardan biri olarak kabul edilmektedir. Yapılan çalışmalarda depremin sebep olduğu ölümlerin %80'i, ülkemizin de içinde bulunduğu 9 ülkede meydana gelmiştir (North, 2003). Ülkemizde yaşayan insanların sadece %2'si oluşabilecek depremlerin etkisinden uzak bir konumdadır. Geriye kalan %98'lik büyük bir kitle deprem riski ile karşı karşıyadır (TMMOB, 2012; Turgut, 2024). Yaklaşık olarak geçen bir asırda ülkemiz 7 şiddeti ve üzerinde 30 civarında deprem tecrübesi yaşamıştır. 1939-Erzincan 7.9, 1999-Marmara 7.4, 2011-Van 7.2, 2023-Kahramanmaraş 7.7 ve 7.6'lık depremler ilk akla gelenler arasındadır (Altun, 2018, 5; Turgut, 2024, 2). Yaşanan bu depremlerde binlerce bina yıkılmış, on binlerce insanımız vefat etmiş ve yüz binlerce insanımız farklı şekillerde bu depremlerden etkilenmiştir (Turgut, 2024).

Afetlerin ve özelde depremlerin insan üzerindeki etkilerini bireysel ve toplumsal olarak gözlemlemek mümkündür. Genellikle ani gelişen olaylar olması sebebiyle etki yoğunluğu fazladır (Koç vd., 2005). Bu yoğunluk bireyin ve toplumun mevcut durumu ve deprem imgesinin zihinlerinde nasıl bir yere sahip olduğu ile ilişkilendirilebilir. Olumsuz etkiler felaketin merkezinden uzaklaştıkça seviyesini düşürür. Afeti yaşayanlar, yaşanan afeti uzaktan izleyenlere göre her zaman daha büyük bir travmaya sahiptir. Ancak günümüzde gelişen teknoloji ve kitle-iletişim araçlarının yoğun kullanımlarına bağlı olarak depremin bireysel ve toplumsal etkileri, depremi yaşamayanları da aynı derecede etkilemektedir.



Doğal felaketler, bireyleri ilk olarak fizyolojik açıdan etkiler. Can kaybı ve yaralanmaların yanı sıra deprem sonrası yiyecek ve içecek ihtiyacının tam olarak karşılanamaması, açlığın artmasına ve bağışıklığın düşmesine sebep olur. Kişisel ve çevresel temizlik eksikliği salgın hastalıkları da beraberinde getirebilir. Alt ve üst yapı hasar gördüğünde, kalabalıkların artması ve su kullanımının kısıtlanması, hastalıkların yayılma riskini artırır. Özellikle temiz suya erişimin sınırlı olması sağlık sorunlarını tetikler. Kış aylarında meydana gelen felaketlerde ise soğuk hava, grip ve diğer solunum yolu hastalıklarının yayılmasına zemin hazırlar (Azap, 2023). Bu tür olumsuz durumlar depremin fizyolojik etkileri arasında sayılabilir.

Bireylerde meydana gelen fiziksel etkilere bağlı olarak birtakım psikolojik tetiklenmeler meydana gelmektedir. Öyle ki korku, panik ve huzursuzluk gibi duygular insanların ruh dünyalarını olumsuz etkileyebilmektedir. Bu tür olaylar, travma sonrası stres bozukluğu gibi ruhsal hastalıklara yol açabilir (Kurt - Gülbahçe, 2019). Yakınlarını kaybeden kişiler hem travmanın hem de yas sürecinin etkilerini daha derin yaşar. Bu süreçte sağlıklı bir yas süreci olan "dengesizlik," "ruhsal dağılma" ve "yeniden toparlanma" aşamalarını geçmek zorlaşır (Tokur, 2020). Felaketler sonrası bireyler ev, iş ve sevdiklerinden yoksun bir hayatla karşılaşır; bu durum bireylerde majör depresyon, kaygı bozuklukları ve duygusal dengesizlik gibi sorunlara sebep olabilir (Azzollini vd., 2018).

Deprem her bireyde aynı oranda etki bırakmayacaktır. Bu etkinin ortaya çıkışında bireyin felaket öncesi fiziksel ve ruhsal sağlığının durumu önem arz etmektedir. Hali hazırda sorun yaşayan insanlar bu tür bir afet karşısında daha fazla olumsuz etki altına girebilir. Konuyu bu açıdan ele aldığımızda yaşlılar ve dezavantajlı gruplar dikkat çekmektedir. Günlük hayatın içerisinde dahi diğer bireylerin yardımına ihtiyaç duyan bu kimseler, deprem gibi bir doğal afet sonrasında daha fazla muhtaç hale gelmektedir. Herkesin kendini daha fazla düşündüğü bu anlarda dezavantajlı bir bireyin beklentilerinin karşılanamaması, diğer insanlara oranla daha fazla hayati riske sebep olacaktır. Çocuklar ve yaşlılar bahsi geçen zorlukları yaşayan, toplumun hatırı sayılır bir oranını ifade etmektedir (Çakır - Atalay, 2020; Bayraktar - Dal Yılmaz, 2018; Demir, 2016).

Toplumu oluşturan temel yapı taşı bireylerdir. Bireylerin ortak bir kaynaktan beslenmesi, aynı zamanda doğrudan veya dolaylı olarak toplumun da o kaynaktan etkilenmesine sebep olur. Toplumsal etkiler göz önüne alındığında birçoğu olumsuzdur. Ancak deprem gibi afetlerin sonrasında toplumun içerisinde oluşan ve gelişen dayanışma ve yardımlaşma bilinci, olumlu bir etki niteliği taşır. Bu durum oluşan olumsuzlukların ve ihtiyaçların giderilmesinde önemli bir araçtır. Ayrıca belirtmek gerekir ki bu dayanışma ruhu yaşanan felaketin büyüklüğü ile doğru orantılı olarak küresel bir boyut da kazanmaktadır (Bozkurt, 1999).

Depremin toplumsal etkilerinden birisi de göçlerdir. Göç, bireylerin yaşadıkları yerleri çeşitli sebeplere bağlı olarak terk edip farklı bölge veya şehirlere yerleşmesini ifade eder. Deprem felaketini yaşamış bölgeler, yaşanan tahribatın boyutuna bağlı olarak yaşamsal imkanlarını kaybeder. Bu durum da göçlere kapı aralar. İnsanlar daha kaliteli yaşam standardına sahip alanlara gitmeye meyleder. Göç eden insan alışkanlıklarını da

yanında taşımaya çalışır. Bu durum toplumsal sorunların artmasına zemin hazırlar (Karakaya, 2020; Turgut, 2024).

Depremi ekonomi ve eğitim gibi pek çok alanda da olumsuz etkisi söz konusudur. Zarar gören her bir alanın yeniden inşası, hayatın eski düzenine dönme çabası, deprem bölgelerinde oluşan üretim kayıpları ve iş gücünün yön değiştirmesi gibi unsurlar ekonomik sorunların çıkış noktası kabul edilir (Levent, 2020). Eğitim, toplumun geniş kesimini etkileyen temel bir normdur. Çok yönlü olan bu sistem en çok eğitim alan bireyleri etkiler. Öğretimin yanında sosyalleşme alanı olan okullar öğrencilerin rahatladığı önemli noktalar. Deprem gibi doğal afetler bu alanın kullanımını engeller ve bu durum öğrenciler açısından çeşitli travmalar oluşturur (Ayyürek, 2014).

İnsanın acziyeti doğanın gücü karşısında her zaman gün yüzüne çıkmaktadır. Depremler de ortaya çıkardığı olumsuz durumlar itibariyle bu acziyetin çok fazla görüldüğü zaman dilimlerini oluşturmaktadır. *“Deprem anı, sonucun ne olacağını bilmeden beklemektir. Sonrası ise çözümün ne olacağını bilmeden seyretmektir”* (Turgut, 2024).

## 1. Tanrı Algısı

İnsan akıl sahibi olma yetisi ile birlikte dışsal ve içsel tecrübelerinden elde ettiği verileri analiz ederek, sistemleştirme yeteneğine sahip bir varlıktır. Her bir tecrübe farklı şekilde dizayn edilip yeni algılara sebep olabilir. İnanç ve buna bağlı Tanrı düşüncesi de bu zihinsel analizden geçmektedir. Elde edilen Tanrısal bulgular kişinin tecrübeleri, zihinsel gelişim ve çevresel etmenler ile harmanlanarak yeni bir Tanrı tasavvuru oluşturmaktadır (Mehmedoğlu, 2011). Tanrı tasavvuru, Tanrı kavramının bir karşılığı olmayıp, bu kavramın birey zihnindeki yerini ifade etmektedir (Hayta, 2017).

İnsanlık tarihi boyunca bireylerin inanç ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla farklı dinler ortaya çıkmıştır (Tokur, 2020; Kula, 2012). İslami açıdan değerlendirildiğinde bazı dinler ilahi bazıları ise beşeri kaynaklıdır. Ancak her bir dinin kendi Tanrı figürü bulunur ve bu figürler, inananların zihinlerinde çeşitli imgeler oluşturur. İslam’a göre Allah; tek, eşsiz ve benzersiz bir varlıktır. Kendini tanıtmak için yüze yakın isim ve sıfat kullanır (Atik, 2016). Müslümanlar, O’nun emirlerine uyarak merhametini kazanabilir; aksi takdirde, gazabına maruz kalabilirler. Müslümanların Tanrı tasavvurları, sosyal ve kültürel etmenler tarafından şekillenir. Semavi dinler arasında en eski olan Yahudilikte, tek bir güçlü Tanrı algısının yanı sıra insani özelliklere sahip bir Tanrı anlayışı da mevcuttur. Hristiyanlıkta ise "baba-oğul-kutsal ruh" ayrımıyla Tanrı algısı, tevhid inancından teslis inancına evrilmiştir. Böylece antropomorfik özellikleri vurgulamaktadır (Kar, 2014). Her dinin kendine özgü bir Tanrı tasavvuru bulunurken, bu dinlere inananların da kendi Tanrı anlayışları şekillenmektedir.

Tanrı algısı, bireyin zihinsel süreçlerinde yer alan, inançlı veya inançsız olmalarına bağlı olarak farklı şekillerde tezahür eden bir kavramdır. Genel olarak herhangi bir inanca sahip olmayanlar veya Tanrı'nın varlığını reddeden kişilerde dahi görüşlerini destekleyen bir Tanrı imgesi mevcuttur (Yıldız, 2007; Güler, 2007; Anuştekin, 2018). Bu algı, insan



zihnindeki diğer kavramların da temelini oluşturur. Tanrı tasavvurunun şekillenmesinde ebeveyn ilişkileri, önemli bireyler ve gruplarla olan etkileşim, benlik saygısı ile ilgili duygular, Tanrı hakkındaki öğretiler, Tanrı-insan ilişkisi, dini ibadetler, dualar, dini tartışmalar ve kişisel deneyimler büyük rol oynar (Wulf, 1997). Genel olarak Tanrı algısının, bir bebeğin dünyaya gelmesiyle birlikte oluşmaya başladığı düşüncesi yaygındır. Ebeveyn veya temel bakım veren kişinin, çocuğun Tanrı imgesinin şekillenmesindeki etkisi büyüktür. Sonrasında ise bireyin yaşamı boyunca karşılaştığı gerçekler bu algıyı daha da derinleştirir (Magda, 2014).

Bilim insanları yaptıkları çalışmalarda farklı şekillerde ifade edilen ve insan zihninde meydana gelen Tanrı algıları tespit etmişlerdir. Bu algıları nitelendirirken sevgi ve korku gibi temel duyguların ön plana çıktığı görülmüştür (Güler, 2007). Bazı çalışmalarda ise pozitif ve negatif Tanrı algıları şeklinde ifade edilmiştir (Mehmedoğlu, 2011). Türkiye’de Tanrı algısı konusunu ele alan çalışmaların ilki kabul edilen “Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi” adlı eserde çocukların ilkökul çağı ile birlikte Tanrı tasavvurunun netleştiği görülmüştür. Bu çalışmada aşkın bir Tanrı tasavvurunun çocuklarda var olduğu tespit edilmiştir (Yavuz, 2012).

Küşat’ın (2006) yılında gerçekleştirdiği araştırmada, 14-18 yaş arasındaki ergenlerin Tanrı’yı her şeyi yaratan, sahip olan ve affeden bir varlık olarak algıladıkları bulunmuştur. Erkeklerin Tanrı tasavvurunda güç ve cezalandırıcı özellikler ön planda iken, kızların daha çok sevgi dolu, merhametli ve güvenilir bir sığınak olarak Tanrı’yı değerlendirdikleri gözlemlenmiştir. Araştırmada ayrıca öz saygı ile Tanrı algısı arasındaki ilişkiye de dikkat çekilmiş; sevgi yönü ağır basan Tanrı algısına sahip bireylerin, cezalandıran Tanrı algısı taşıyanlara göre daha yüksek öz saygıya sahip oldukları belirlenmiştir (Küşat, 2006).

Çevresel ve bireysel farklılıklar, Tanrı tasavvurunun şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Ebeveynlerin tutumları, kutsal metinler, arkadaş çevresi ve alınan eğitim gibi faktörler bu süreci etkilemektedir. Bu nedenle, herkesin ortak bir Tanrı tasavvuruna sahip olması mümkün olmamıştır. Her birey, kendi öznel yargılarıyla zihninde farklı bir Tanrı imgesi oluşturmuştur. Yapılan araştırmalar ise bu imgelerin ortak özelliklerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir.

Tanrı tasavvuru konusu, genelde Psikoloji, özel de ise Din Psikolojisi alanı bakımından incelemeye değer bir konu olarak görülmüştür. Bu konuda ortaya atılan teoriler, ilişkisel ve bilişsel kuramlar olarak iki temel başlık altında ele alınmıştır. Din Psikolojisi alanında önemli bir değere sahip Freud, Tanrı Tasavvurunun gelişiminin çocuğun babasıyla yaşadığı ilişki ve iletişime bağlı olduğunu ifade etmiştir. Çocuğun zihninde oluşan baba figürünün Tanrı figürüne denk olduğunu iddia etmiştir (Tokur, 2020; Köse - Ayten, 2013; Karacoşkun, 2013). Tanrı algısının gelişimi konusunda görüş bildiren düşünürlerden birisi de Jung’dur. Psikanalizin önemli öncülerinden birisi olan Jung, Freud’un görüşleri ile uyumayan bir yaklaşıma sahiptir. Tanrı arketipinin varlığından bahseden Jung, Tanrı tasavvurunun oluşumunda çevresel faktörlerin etkisinden bahsetmektedir (Aydın, 2010; Mehmedoğlu, 2011). Tanrı tasavvurunun oluşumunu ilişkisel yaklaşım çerçevesinde ele alarak nesne ilişkileri ve bağlanma kuramlarına dikkat çekmiştir.

Bahsi geçen iki kuramda da çocuğun bebekliğinde temel bakıcıları ile iletişiminin daha sonraki zaman dilimlerinde Tanrı algılarını etkilediği vurgulanmaktadır. Güvenli, mutlu bir bebeklik geçiren bireylerin, olumlu ve pozitif bir Tanrı tasavvuruna sahip olacağı iddia edilmektedir (Yıldız, 2007; Hayta, 2010; Bedir, 2017).

Bilişsel gelişim teorileri ele alındığında muhakkak ki ilk akla gelen İsviçreli Jean Piaget'tir. Ortaya koyduğu bilişsel gelişim kuramı, çocuğun gelişimine dair pek çok konunun anlaşılmasında önemli rol oynamaktadır. Ancak dini gelişim veya Tanrı tasavvuruna dair doğrudan bir açıklamaya sahip değildir. Genel çerçevede bilişsel gelişim dönemleri ele alındığında çocuk somut-soyut ayrımından sonra dine ve Tanrı'ya dair bir imge oluşturmaktadır (Kuşat, 2012).

## **2. Ergenlerde Dini Gelişim**

Ergenlik dönemi bireyin çocukluk ile yetişkinlik arasındaki önemli gelişimsel evrelerinden birisidir. Bu evre, bireyin çocuksu duygu, düşünce ve davranışlarının değişerek yeni ve özgün bir birey haline gelmesini ifade etmektedir. Hayatın her alanına dair bir anlam ve tutumun ortaya koyulmaya çalışıldığı bu dönemde dini görüş, düşünce ve davranışlar bireyde yer edinmektedir.

Kararsızlık ve şüphenin yoğun olarak hissedildiği bu dönemde, bireylerin geçmişte edindikleri dini duygular ve düşünceler sorgulanmaya başlanacaktır (Yüksel, 2013). Birey, toplum karşısında bir tutum geliştirmeye çalışırken, geçmişten gelen telkinler göz önünde bulunsa da daha çok eleştirel bir bakış açısı öne çıkmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında, bireylerin aldığı eğitim ile önceki dini bilgiler arasında oluşan çelişkiler göze çarpmaktadır. Ayrıca dini konularda farklı görüşlerin varlığının anlaşılması, çeşitli dinlerin ve bu dinlere mensup insanların varlığı, dindar olduklarını iddia eden bireylerin ergenler veya topluma karşı yaptıkları hatalar ve cinsel dürtülerin dini normlarla çatışması gibi faktörler etkili olmaktadır (Köse - Ayten, 2013). Şüpheler genellikle muamele ve ibadet konularında başlamakta, sonrasında inanç meselelerine doğru ilerlemektedir. Yapılan araştırmalar, kızların erkeklere göre daha az şüphe duyduğunu göstermektedir. Bu şüphe durumu, pişmanlık duygusuyla devam etme eğilimindedir. Bu tür düşüncelere sahip olmanın, kişilerde günahkâr olduğu hissini uyandırdığı belirtilmektedir (Yüksel, 2013; Peker, 2022).

Ergenlik dönemini kişinin dinden tamamen uzaklaştığı bir evre olarak görmek doğru değildir. Bu dönemi, toplumsal dindarlığın eleştirilerek bireylerde öznel dindarlığın yer edindiği bir süreç olarak nitelendirmek yerinde olacaktır. Sorun ve sıkıntılarının içerisinde sıkışan birey, dini ve Allah'ı güvenli bir liman olarak görmektedir (Köse - Ayten, 2013).

## **3. Araştırma ve Yöntem**

### **3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı**

Bu araştırmanın temel amacı, deprem tecrübesi yaşamış ortaokul öğrencilerinin Tanrı algısını incelemektir. Bu bağlamda, doğal afetlerin ve özellikle depremin bireyler ve toplum üzerindeki etkileri ile algı kavramları değerlendirilecektir. Ayrıca, çocukluk dönemindeki



bilişsel ve dini gelişim süreçleri, daha önce yapılan çalışmalar incelenerek ele alınıp, ergenlik dönemindeki bireylerin deprem sonrası Tanrı algısındaki değişiklikler belirlenmeye çalışılacaktır. Tanrı algısının, depremin oluşumu hakkındaki düşünceleri nasıl etkilediği de araştırılacaktır. Elde edilen veriler analiz edilip sunulacaktır. Araştırmanın amacı doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- a. Sizin için Tanrı algısı nedir?
- b. Depremi nasıl meydana geldiğini düşünüyorsunuz?
- c. Depremi getirdiği psikolojik sorunlar nelerdir?
- d. Ailelerin bu konudaki tutum ve düşünceleri nasıldır?
- e. Deprem sonrası dini tutum ve davranışlarınızda bir değişiklik oldu mu?

Bu sorular aracılığıyla öğrencilerin Tanrı algıları ve depreme ilgili düşünceleri daha iyi anlaşılmasına çalışılacaktır.

### 3.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak gerçekleştirilen nitel mülakatlar yoluyla toplanmıştır. Çalışma grubu, depremi yaşamış 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşmakta olup, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Araştırma örnekleminin evreni temsil etme açısından yeterli olduğu düşünülmektedir (Güngör, 2022). Cinsiyet dağılımı dengeli bir şekilde (10 erkek, 10 kız) düzenlenmiştir. Bu öğrencilerin, depremi tüm boyutlarıyla hissettiklerini ifade eden beyanları ile doğrulanmıştır.

### 3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada nitel araştırma yöntemi ve fenomenoloji deseni kullanılmıştır. Gaziantep'te 06.02.2023 tarihinde meydana gelen depremi yaşamış ortaokul öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada, olasılıksız örnekleme türlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme, kota örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme ile bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Farklı bireysel ve sosyo-kültürel özellikler açısından depreme öğrencilerin Tanrı algılarının hem farklı hem de ortak yönlerini anlamak amacıyla örnekleme yöntemleri çeşitlendirilmiştir.

Çalışma grubunun deprem ve Tanrı algılarına dair verileri toplamak amacıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmeler, araştırılan konunun tüm boyutlarını kapsayan açık uçlu soruların sorulduğu, detaylı yanıtların alınmasına ve yüz yüze birebir iletişimle bilgi edinilmesine olanak tanıyan bir veri toplama tekniğidir. Karşı tarafın duygu, düşünce ve deneyimlerine, gözlemlerine bu yöntemle ulaşılmaktadır (Tekin, 2006). Yapılandırılmış görüşme formu, demografik sorular ve temalara yönelik sorular çerçevesinde hazırlanmıştır. Öğrencilere dört ana tema altında toplamda dokuz soru yöneltilmiştir.

1. Öğrencilerin Tanrı Algısına İlişkin Soru
  - Allah'ı düşündüğünüzde neler hissedersiniz?
2. Öğrencilerin Dini Hayatlarına İlişkin Sorular



- Depremden sonra Allah'a hiç dua ettin mi? (Evet-Hayır)

- Allah'tan neler istedin?

- Depremden sonra ibadet hayatında bir değişiklik oldu mu?

3. Öğrencilerin Deprem Anında Yaşadıklarına İlişkin Sorular

- Depremde neler hissettin?

- Evde neler yaşandı?

4. Deprem ve Tanrı İlişisine Dair Sorular

- Deprem nasıl meydana geldiği hakkında neler biliyorsunuz?

- Deprem oluşumunda Allah'ın etkisi olduğu söyleniyor. Bu konu hakkında neler düşünüyorsunuz?

- Deprem oluşumunda Allah'ın bir etkisi varsa sizce Allah neden bunu yapıyor?

Verilerin analizi için MAXQDA 2020 programı kullanılmıştır. Nitel veri analizine başlamadan önce, görüşmelerden elde edilen bilgiler transkribe edilmiştir. İçerik analizi yöntemi ile ilk okuma sırasında notlar alınmış, ikinci okumada bu notlar güncellenmiş ve kodlamalar oluşturulmuştur. Araştırma sorularını kapsayan kodlamalara uygun temalar belirlenmiştir. Nitel veri analizi amacıyla MAXQDA 2020 programına veriler aktarılmıştır. Kodlamalar tamamlandıktan sonra nitel veri analizine geçilmiştir. Elde edilen ilişkilerin daha iyi anlaşılabilmesi için görsel araçlardan faydalanılmıştır. Kodların ilişkisini analiz etmek için aynı belgedeki kodların birbirine olan yakınlığını gösteren bir kod haritası kullanılmıştır. Minimum sıklık değeri, tema ve kod ilişkilerinin yoğunluğuna göre 1, 2 veya 3 olarak belirlenmiştir. Her tema altındaki kodların sıklığı ve yüzdesi analiz edilirken, kod frekansları dikkate alınmıştır.

Bu çalışma, ortaokul öğrencilerinde deprem ve Tanrı algısı ilişkisini anlamayı amaçlamaktadır ve elde edilen sonuçlar, Gaziantep ilinde yaşayan ve 06.02.2023 tarihindeki depremleri deneyimleyen 20 öğrenci ile sınırlı tutulmuştur. Oluşturulan temalar ve görüşme soruları da araştırmanın kapsamını daraltan unsurlardandır. Araştırmada elde edilen bulguların geçerliliği ve güvenilirliği, örnekleme sınırlı kalacaktır. Ayrıca, çalışma grubuyla uzun süreli gözlemler yapılarak destekleyici veriler toplanmıştır. Alandan elde edilen verilere ek olarak, konu ile ilgili kitap, tez, makale ve dergilerden de faydalanılmıştır. Görüşmeler, Uzman Psikolojik Danışman Ömer Söylemez'in rehberliğinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme sorularının hazırlanmasında "Tanrı Algısı Ölçeği" kullanılmış ve bahsi geçen uzmanın görüşleri de dikkate alınmıştır. Deprem öğrenciler üzerindeki bireysel etkileri hakkında okulların rehberlik servisinden de görüş alınmıştır. Genel Psikoloji ve Din Psikolojisi kaynaklarından yararlanılmıştır. Öğrencilerin yaşadığı korku ve psikolojik hassasiyet nedeniyle, mümkün olduğunca onları incitmeden görüşme yapmak zorlayıcı olmuştur. Ayrıca çalışmayı ortaya koyan araştırmacı depremi ve süreci tecrübe ettiğinden dolayı genel olarak gözlem yapma şansına da sahip olmuştur. Çalışmanın oluşum sürecinde bu gözlemlere yer verilmiştir.



### 3.4. Verilerin Toplanması ve Değerlendirilmesi

Araştırma sürecinde, depremi yaşamış 11-14 yaş grubundaki 20 öğrenci ile önceden belirlenen sorular üzerinden mülakat gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin psikolojik durumları göz önünde bulundurularak sorular dikkatlice uygulanmıştır. Görüşme sırasında Uzm. Psikolojik Danışman Ömer Söylemez de yer almıştır.

Veriler, standartlaştırılmış mülakat ve sohbet görüşme teknikleriyle toplanmış; araştırmacı, elde edilen bilgileri ses kayıt cihazıyla kaydederek hem sesli hem de yazılı olarak bilgisayara aktarmıştır (Çapcıoğlu - Açıkgöz, 2022). Katılımcıların rahatsız olabileceği veya olumsuz etkilenebileceği unsurlar ortamdaki uzaklaştırılmış; öğrencilerin kendilerini daha rahat hissetmeleri için uygun sessiz ve uygun bir ortam sağlanmıştır. Farklı sohbet konuları ile öğrencilerin heyecanlarını azaltmalarına yardımcı olunmuştur. Psikolojilerini olumsuz yönde etkileyebilecek ifadeler, tutumlar ve sorulardan kaçınılmıştır. Bu çalışma Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 25.10.2023 tarihi ve 08-181 karar numarası ile onaylanmıştır.

## 4. Bulgular

### 4.1. Öğrencilerin Tanrı Tasavvuruna Dair Tespitler

Öğrencilerin nasıl bir Tanrı algısına sahip olduklarını öğrenmek çalışmanın temel noktalarından birisini oluşturmaktadır. Bu duruma cevap bulmak için "Allah'ı düşündüğünüzde neler hissedersiniz?" sorusu sorulmuştur. Bu soruya verdikleri cevap aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 1:** Öğrencilerin Tanrı algılarına dair kodlama ve frekanslar

Kod Sistemi	Frekans
Her şeyi yaratan / Her şeye gücü yeten	11
Huzur / Güven	7
İbadet	6
Korku	2
<b>Toplam</b>	<b>26</b>

Yapılan görüşmelerde katılımcıların yarısından fazlasının Allah'ı "her şeye gücü yeten, kudret sahibi bir varlık" olarak algıladığı gözlemlenmiştir. Literatür taraması, bu durumu destekleyen araştırmaların varlığını ortaya koymaktadır. Örneğin, 2012 yılında erken dönem ergenlerde yapılan bir çalışmada, ortaokul öğrencilerinin Tanrı'yı her şeye gücü yeten, her şeyi gören, duyan, bilen ve diğer varlıklardan farklı bir varlık olarak tanımladıkları, özellikle 10-11 yaş grubunda bu tanımlamaların daha yoğun şekilde ortaya çıktığı belirlenmiştir. Bu bulgular, çocukların 10-11 yaşından itibaren Tanrı'yı daha soyut ve insani özelliklerden uzak bir şekilde algıladıklarını göstermektedir (Yıldız, 2012).

Çifci'nin çalışması, 14 ile 18 yaş arasındaki ergenlerin psikolojik sağlamlığı ile Tanrı algısı arasında pozitif bir ilişki olduğunu göstermektedir. Araştırmada, 14 yaşındaki ergenlerin Tanrı algısının daha çok sevgi odaklı olduğu ve bu algının yaşla birlikte değişim gösterdiği belirlenmiştir (Dilmaç - Çifçi, 2019). Zurnacı'nın 2019 yılında gerçekleştirdiği

araştırma ise 10-11 ve 13-14 yaşlarındaki 48 ortaokul öğrencisi üzerinde yapılmıştır. Bu çalışmada, öğrencilerin güçlü ve kuvvetli bir Tanrı tasavvuruna sahip oldukları tespit edilmiştir (Belen - Demir, 2023). Bu durum, depremin olağanüstü etkilerinin öğrencilerin Allah ile ilgili duygu ve düşüncelerini etkilemiş olabileceğini düşündürmektedir. Çaresizlik hissi yaşayan birey, zihninde güçlü ve her şeye yetkin bir Tanrı figürü oluşturma eğilimindedir. Öğrencilerin tam olarak açıklayamadıkları deprem deneyimlerini bir üstün kuvvete atfettikleri ve bu doğrultuda Tanrı'ya dair tanımlamalarını şekillendirdikleri düşünülmektedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, "Her şeyi yaratan, kudretli bir varlık" algısından sonra öğrencilerin %35'inin daha çok "Huzur ve güven veren bir Tanrı" algısına sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bireyin Tanrı algısı, duygusal yönelimlerini şekillendirir. Tanrı'ya yönelik sevgi ve şefkat duygularıyla dolu olan bireylerin, sevgi odaklı bir Tanrı algısına sahip olmaları beklenir (Güler, 2007). Anne-baba ile çocuk arasındaki güven ve sevgi temelli ilişki, çocuğun Allah ile kurduğu ilişkiye de yansır; çünkü çocukluk döneminde en çok taklit edilen model anne ve babadır ve bu ilişki, çocuğun dini algısını etkiler (Kavas, 2013). Ebeveynleriyle güvenli ve sevgi dolu bir yaşam süren çocuk, güven ve sevgi dolu bir Allah imajı oluşturur ve bu, onun gelecekteki dini algısını olumlu yönde etkiler. Çocuğa Allah'ın sevgi, koruma, hoşgörü, affetme ve ödüllendirme gibi nitelikleri öğretildiğinde ve Allah'ın esirgeyen, yaratan ve koruyan bir varlık olduğu vurgulandığında, özellikle anne-baba tarafından Allah sevgisi aşılandığında, çocuk, insanlar dahil olmak üzere Allah'ın yarattığı her şeyi sevecek ve bu yönde bir Tanrı algısı geliştirecektir (Bilici, 2014).

Bu algının daha çok kız öğrencilerde görülmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir durum olarak dikkat çekmektedir. Araştırmacıların da ilgisini çeken bu durumun çeşitli nedenleri olabilir. Yapılan çalışmalarda, kadınların daha duygusal olmalarının yanı sıra toplumsal baskılar ve zorluklarla başa çıkmada dini kaynaklardan faydalanma eğilimlerinin bu sonucun ortaya çıkmasında etkili olduğu belirtilmektedir. Özellikle kadınların suçluluk duygularını daha yoğun yaşamaları, Tanrısal ve dini olana karşı bakış açılarını daha mahcup bir hale getirerek bu duyguları derinleştirebilmektedir (Doğan, 2016; Tokur, 2017).

Yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu araştırma sonuçlarıyla uyumlu pek çok çalışma olduğu görülmektedir. 2016 yılında ergenler üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada, kızların Tanrı'yı erkeklerden daha olumlu bir şekilde algıladığı ortaya konmuştur (Doğan, 2016). Benzer şekilde, Tokur (2017)'un araştırmasında da kızların Tanrı algısının daha olumlu olduğu belirtilmiştir (Tokur, 2017). Mehmedoğlu (2011)'nin yaptığı çalışmada genel olarak kadınların, erkeklere göre daha olumlu Tanrı tasavvurlarına sahip olduğu bulunmuştur (Mehmedoğlu, 2011). Ayrıca, 2010 yılında gerçekleştirilen bir çalışmada da kızların ve erkeklerin Tanrı tasavvurlarının farklılık gösterdiği, kızların Tanrı'yı daha olumlu bir biçimde tasavvur ettikleri belirlenmiştir (Akyüz, 2010).



Bu sonuçlara paralel olarak, Kuşat (2006), Seyhan (2014a) ve Seyhan (2014b) çalışmalarında da kızların Tanrı'yı daha olumlu sıfatlarla algıladıkları ve daha pozitif bir tasavvurlarının olduğu gösterilmiştir. Bu durumun nedeni olarak kızların yapısal olarak daha duygusal olmaları ve dini ilgi düzeylerinin daha yüksek olması gösterilebilir. Ancak literatürde, cinsiyet ile Tanrı algısı arasında anlamlı bir ilişki bulmadığını savunan az sayıda çalışma da bulunmaktadır (Orak vd., 2015; Uysal vd., 2014). Özbaydar (1970)'in araştırması, inançsal açıdan kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık olmadığını öne sürmektedir.

Bir diğer Tanrı algısı ise "ibadet" kavramıdır. Burada öğrencilerin kastettiği, "kendisine kulluk yapılan varlık" düşüncesidir. Katılımcıların neredeyse tamamı, depremden sonra namaza başlamışlardır ve bu durumun, algının oluşumunda etkili olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar namaza başlayanların büyük bir kısmı daha sonra bu ibadeti terk etseler de olağanüstü durumlarda Allah'a sığınma ihtiyacının, özellikle ergenlik dönemindeki inananlar üzerinde ne kadar güçlü bir motivasyon kaynağı olduğunu göstermektedir. Zor durumların üstesinden gelebilmek için hem fiziksel hem de psikolojik desteğe ihtiyaç duyan birey, ibadetlerini yerine getirerek inandığı Tanrı'ya daha yakın hisseder. Bu durum, kendini koruyan bir varlığın bulunduğu düşüncesini destekleyerek bireyin huzur bulmasına katkıda bulunur (Turgut, 2024).

Alınan din eğitiminin şekli, Tanrı'nın ibadet edilen bir varlık olarak algılanmasını da etkilemektedir. Özellikle geleneksel din eğitimi almış bireylerde, ibadetlerin önemi yoğun ve katı bir şekilde öğretilir. Bu nedenle, Tanrı veya Allah denildiğinde akla ilk gelen kavramlar, İslam dini açısından namaz, oruç veya dua gibi ibadetlerdir ve bu unsurlarla ilişki kurmak doğal bir durumdur. İbadetlerini yerine getiren ailelerde yetişen çocuklar, ebeveynlerini veya çevresindekileri dini vecibelerini yerine getirirken gördüklerinde "niçin, neden" gibi sorular sormaya başlarlar. Aileler tarafından bu sorulara verilen "Allah için, Allah istedi, O'na kulluk etmek için" gibi yanıtlar, çocukların zihinlerinde Tanrı'yı "kendisine ibadet edilen varlık" olarak tanımlamalarını sağlayacaktır.

Yapılan araştırmada Allah ismi anılınca öğrencinin yaşadığı duygulardan birisinin de korku olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun, "Allah'a kul olmazsak, ibadetlerimizi yerine getirmezsek, iyi insan olmazsak, günah işlemezsek Allah bizi cezalandırmazdı" gibi sebeplerle depremi yorumlamaya çalışmaları, Allah denilince akıllarına korku duygusunun gelmemesi, araştırmanın ilginç bulgularından biridir. Bu durum, ailelerin çocuklarına derin ve geleneksel bir din eğitimi verdiklerini gösterebilir. Geleneksel din eğitimi alan bireylerde, ebeveynlerin dini öğütler verirken ve cezalandırma yöntemlerinde sıkça dinsel kavramlara başvurması, çocukların Allah korkusu ve günah anlayışlarını şekillendirmektedir (Okçay, 1992). Tanrı'yı bir araç olarak kullanan ebeveynlerin yetiştirdiği çocuklar, hata yaptıklarında Tanrı'nın cezalandırıcı yönüne odaklanarak korku içinde olabilirler (Güler, 2007).

Tanrı algısının birçok faktörün etkisi altında değişen ve gelişen bir anlayış olduğu düşünülmektedir. Bireysel farklılıklar, aile yaşantısı, alınan eğitim ve sosyo-kültürel değerler, bu algının şekillenmesinde önemli rol oynar. Özellikle ön ergenlik dönemi,

bireylerin kimlik kazanmaya çalıştığı ve bireyselleşme sürecine girdiği bir dönemdir. Bu dönemde Tanrı algısı, çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ve literatür bilgileri, öğrencilerin Tanrı'ya dair görüşlerinin oluşmasında ailelerinin etkisinin belirgin olduğunu göstermektedir. Görüşmeler sırasında öğrencilere "neden" böyle düşündükleri sorulduğunda, anne-baba ya da değer verdikleri büyüklerinin de benzer düşüncelere sahip olduklarını belirtmişlerdir. Araştırmanın yapıldığı bölgenin sosyo-kültürel yapısı göz önüne alındığında, ailelerin daha otoriter bir yaklaşım sergilediği görülmektedir. Bu durum, ortaya konulan düşünceleri desteklemektedir. Ayrıca, yaşanan deprem tecrübesinin insanlarda acizyet duygusunu tetiklemesi, Tanrı algısında güven, mutlak güç, ibadetlere yönelme ve korkunun öne çıkmasına neden olan bir diğer etkidir.

Özellikle fiziksel ve maddi zarara uğramayan bireylerin, Tanrı tarafından korundukları düşüncesiyle daha pozitif bir algıya sahip oldukları gözlemlenmiştir. Kızların daha kuralcı bir şekilde yetiştirilmesi, dini konularda daha hassas, daha duyarlı ve Tanrı hakkında daha olumlu bir yaklaşım geliştirmelerini artırmaktadır. Ayrıca, bu korunaklı ortam, kadınları dinle ilgili olumsuz uyarılardan uzak tutarak olumsuz algılardan korumaktadır. Tanrı'nın mutlak güç sahibi olmasının olumlu etkileri kadar olumsuz etkileri de görülebilir. Her şeye gücü yeten bir varlığın, istediği zaman bireyler için negatif durumlar yaratabileceği fikri, Tanrısal korkunun öne çıkmasına sebep olmaktadır. Bu durum, bireylerin Tanrı'ya karşı duydukları saygı ve korku arasında bir denge kurmalarına yol açabilir.

#### **4.2. Öğrencilerin Dini Hayatlarına İlişkin Bulgular**

Dini hayat farklı düzeylerde de olsa her bireyde kendini gösteren bir davranış durumudur. Yapılan çalışmada öğrencilerin dini hayatlarına ilişkin bulguları ortaya koyma adına "Depremden sonra Allah'a hiç dua ettin mi? (Evet-Hayır) Allah'tan neler istedin? Depremden sonra ibadet hayatında bir değişiklik oldu mu?" soruları sorulmuştur. Verilen cevaplar değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Katılımcı öğrencilerin tamamının hayatında "dua"nın önemli bir yeri olduğu gözlemlenmiştir. Öğrenciler hem depremden önce hem de depremden sonra Allah'a sürekli dua ettiklerini ifade etmişlerdir. Ancak depremden sonra dualarının içeriğinin daha çok "depremden korunma ve yardım" teması etrafında şekillendiği görülmektedir. On beş katılımcının depremde ölenlere, evleri yıkılanlara ve yakınlarını kaybedenlere dua ettikleri tespit edilmiştir. Beş öğrenci ailesine ve kendisine dua ederken, bir öğrenci de hayatta kaldığı için sürekli Allah'a şükrettiğini belirtmiştir. Bu durum, katılımcı öğrencilerin büyük çoğunluğunun empati düzeyinin yüksek ve sosyal açıdan duyarlı bireyler olduklarını göstermektedir.

Literatür incelendiğinde, çalışmanın bu bölümüyle paralel ve paralel olmayan bulguların varlığı tespit edilmiştir. Ergenlerle yapılan bir araştırmada dua etme davranışının oldukça yaygın olduğu; ancak namaz ve oruç gibi ibadetlerin uygulanma düzeyinin düşük olduğu bulunmuştur. Bu durumun nedenleri arasında ergenler için



namaz ve oruç ibadetlerinin zor gelmesi, tembellik, yeterli bilgiye sahip olmama ve zaman kısıtlılığı gibi etkenler sıralanmıştır. Ergenlerin sıkça dua etmeleri, aslında din konusunda kayıtsız olduklarını gösterebilir. Aynı çalışmada, ergenlerin genel olarak dini inanç düzeylerinin yüksek, dini tutum ve davranışlarının düşük olduğu tespit edilmiştir (İmamoğlu - Ferşadoğlu, 2013). Ergenler, oruç ve namaz gibi ibadetler yerine mekân ve zaman kısıtlaması olmayan dua ibadetini daha tutarlı bir şekilde uygulamaktadırlar (Koç, 2004).

Özel'in 2000'li yıllarda gerçekleştirdiği araştırmada aile, arkadaşlar, karşı cins, görünüm ve ülke için yapılan duaların etkileri incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, erkeklerin genellikle ailede iç huzur için dua ettikleri, kadınların ise sağlık için dua etme eğiliminde olduğu belirtilmiştir. Kendileri için her iki cinsin de mutluluk, sağlık ve huzur için benzer oranlarda dua ettikleri tespit edilmiştir. Ülke meseleleri için dua etme oranının ise %85 gibi yüksek bir seviyede olduğu gözlemlenmiştir. Ayas (2007)'ın yaptığı çalışmada, 611 katılımcının 321'i (%52,5) aşırı stresli durumlarda ve doğal afet zamanlarında dua ettiğini bildirmiştir. Aynı çalışmada katılımcıların %49,9'unun ailesi, ülkesi ve insanlık için dua ettikleri tespit edilmiştir. Bu veriler, mevcut araştırmadaki oranlardan düşük olsa da ergenlik dönemindeki bireylerin empati duygusuyla kendi dışındaki insan ve durumlara yönelik de dua ettiklerini gösteren önemli bir bulgudur.

Bir başka çalışmada, 316 katılımcının 107'si (%33) kendisi dışındaki bireyler için dua ettiğini belirtmiştir (Küçük, 2010). Bu oranın mevcut araştırmanın sonuçlarından daha düşük seviyede olduğu göze çarpmaktadır. Bu durumun, araştırmanın asrın felaketi olarak nitelendirilen depremin ardından gerçekleştirilmiş olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. İnsanlar zor durumda olanları gördüklerinde merhamet duyguları uyanmakta ve bu durum, muhtaç kişilere dua etmeyi yardım etmenin en kolay yolu olarak görmelerine yol açmaktadır.

Dua, çeşitli sorunların üstesinden gelmek için etkili ve anlamlı bir bilişsel başa çıkma stratejisidir. Bireyin Allah ile kurduğu ilişki ve O'ndan yardım dileme biçimidir. Dua esnasında insanlar, Allah'ın huzurunda olduklarını hisseder ve bu iletişimi gerçekleştirmeye hazır olduklarının farkında olurlar. Dua eden kişiye göre Allah, her şeye gücü yeten ve her şeyi yapabilen bir varlık olarak görülür; dolayısıyla insanların ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir güçte olduğuna inanılır. Bu nedenle, insanlar istek ve ihtiyaçlarının kabul edileceği umuduyla Allah'a güvenirlere. Zor zamanlarda, örneğin bir deprem sonrası, depremzedeler Allah'a dua ederek yaşadıkları sıkıntıları O'na arz eder ve kendilerine güç vermesi için yardım talep ederler.

Katılımcıların ergenlik döneminde olduğunu dikkate alarak dini yaşamla ilgili bulgular incelendiğinde, çoğunun orucunu tuttuğu görülmektedir. Oruç ibadeti bireysel bir uygulama olmasına rağmen, Anadolu'da toplumsal bir şölene dönüşmesi, bu ibadetin sosyal yönünü pekiştirerek örnek olma ve model alma durumunu kolaylaştırmaktadır. Ancak namaz ibadeti için aynı durum söz konusu değildir. Yine de katılımcılardan altısının depremden önce de namaz kıldığı tespit edilmiştir. Deprem sonrası ise katılımcıların tamamının namaz kıldığı veya çoğunun namaza başladığı gözlemlenmiştir. Depremden

sonra namaza başlayan katılımcıların yedisi, namazlarına devam etmiştir. Dolayısıyla mülakat anında on üç öğrencinin namaz kıldığı söylenebilir. Deprem sonrası namaza başlayan öğrencilerin yarısının namazlarını sürdürmesi, olağanüstü durumların inananların Allah'a sığınma ve kulluk etme ihtiyacını artırdığı şeklinde açıklanabilir.

Deprem gibi doğal afetlerin ardından insanların bu durumu deneyimlemesi, gözlemlemesi, yakınlarından bilgi alması ve medya aracılığıyla konuya dair bilgi sahibi olması gibi etkenler bakış açılarını, tutumlarını ve davranışlarını önemli ölçüde etkiler. Bu etkinin en yoğun hissedildiği kişiler, doğrudan depreme maruz kalanlardır. Tecrübe sürecinin başlangıcında akıllara gelen ilk soru, yaşanan olayın niteliğiyle ilgilidir ve bu sorgulama, anlamlandırma sürecini başlatır. Anlamlandırmanın ardından ise başa çıkma aşaması gelir. Bu iki aşamanın ortak noktası dindir; dinin en temel göstergeleri ise dua ve ibadetlerdir. Bireyler yaşadıkları zorlukları Allah'a arz ederek yardım bekler, bu da dini tutum ve ritüellerin artmasına neden olur. Yoğun ibadetler, olayın sıcaklığının geçmesi ve yaşamın normale dönmesiyle birlikte azalır. İnsan hafızası unutkanlıkla bilinir; bu nedenle sorunlar zamanla unutulur ve bu süreçte davranışlar değişir. Araştırmanın bu bölümünde elde edilen veriler, bu perspektifle değerlendirildiğinde gerçeklik ve geçerlilik taşımaktadır.

#### **4.3. Öğrencilerin Deprem Anında Yaşadıklarına Dair Bulgular**

Deprem anı yaşayan her birey için unutulması zor zamanlardan bir tanesidir. İnsan hayatında çok nadir tecrübe edilip ağır sonuçlar doğurabilen bu olay, öğrenciler açısından da zor bir durumdur. Çalışmada öğrencilerin deprem anında hissettikleri duygular da verilerin analizi açısından önemlidir. Bununla ilgili bilgi almak için "Depremde neler hissettin? Evde neler yaşandı?" şeklinde sorular yoluyla bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır. Verilerin elde edildiği ilgili öğrenci grubunda evi hasar görmemiş, yıkılmamış ve birinci derece bir yakınını kaybetmemiş katılımcılar tercih edilmiştir.

Öğrencilerle yapılan mülakatta, büyük çoğunluğunun deprem anında yoğun bir şaşkınlık ve korku hissettiği gözlemlenmiştir. Özellikle annelerin, bu tür bir kriz anında ev halkını organize etme çabaları dikkat çekmektedir. Annelerin getirdiği salavatlar ve kelime-i şahadetlerin öğrencilerin zihinlerinde derin bir iz bıraktığı da vurgulanmıştır. Bu durum, annelerin şefkat duygusunun bir afet sırasında dahi nasıl kendini gösterdiğini ortaya koymasından önemlidir. Annelerin bu rolü hem duygusal destek sağlamakta hem de çocukların güvenlik hissini pekiştirmektedir.

Araştırmalar, depremlerin yalnızca fiziksel hasarlara yol açmadığını, aynı zamanda ani ve beklenmedik doğasıyla insanların duygusal durumlarını da derinden etkilediğini göstermektedir. Bu bağlamda deprem deneyimlerinin incelenmesi, fiziksel ve duygusal etkiler açısından iki ana kategori altında değerlendirilmektedir (Balci, 2016). Araştırmada elde edilen bulgular da bu iki çerçeveyi destekleyen sonuçlar ortaya koymaktadır. Yani deprem sonrası yaşanan duygusal travmalar ve fiziksel kayıplar, katılımcıların Tanrı algısı ve ibadetlerine olan yaklaşımlarını şekillendirmekte önemli bir rol oynamaktadır. Bu durum, doğal afetlerin bireyler üzerindeki çok yönlü etkisini ortaya koymasından



önemlidir. Balcı (2016)'nın araştırmasında da katılımcıların deprem anını tanımlarken kullandıkları ifadelerin, mevcut araştırmanın bulgularıyla paralellik gösterdiği görülmektedir. Katılımcılar, deprem anını "korku, felaket, yıkım ve kıyamet" gibi terimlerle tanımlamışlardır. Bu benzerlik, depremin insanların zihinlerinde yarattığı derin etkileri ve duygusal tepkileri ortaya koymaktadır. Her iki çalışmada da bu kavramların, deprem anında yaşanan yoğun duygusal durumları ve algıları yansıttığı anlaşılmaktadır.

#### 4.4. Deprem ve Tanrı İlişkisine Dair Bulgular

Depremi oluşumu yüzyıllardır soru işareti olarak zihinlerdeki yerini korumaktadır. Günümüzde de bilimsel açıdan birçok açıklama yapılmasına rağmen, bireylerin zihinlerinde bir karmaşa durumu söz konusudur. Araştırmanın temel noktasını da bu konu oluşturmaktadır. Buna dair bilgiyi elde etme adına "Depremi nasıl meydana geldiği hakkında neler biliyorsunuz?", "Depremi oluşumunda Allah'ın etkisi olduğu söyleniyor. Bu konu hakkında neler düşünüyorsunuz?," "Depremi oluşumunda Allah'ın bir etkisi varsa sizce Allah neden bunu yapıyor?" şeklinde sorular sorularak veriler elde edilmiş ve sonuçları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

**Tablo 2:** Depremi nasıl oluştuğuna dair kodlama ve frekanslar

Kod Sistemi	Frekans
Allah yapıyor	9
Fay hatlarının kırılması sonucu	7
Neden olduğunu bilmiyor	3
Bizi sevmeyen ülkelerin işi	1
<b>Toplam</b>	<b>20</b>

Görüşmelerde katılımcıların yarısının depremi Allah'ın yaptığını düşünmesi, aile çevresinde bu konu üzerine yapılan konuşmaların etkisini göstermektedir. Bu durum, öğrencilerin Tanrı algılarının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamaktadır; öğrenciler, Tanrı'yı "her şeye gücü yeten, kudretli bir varlık" olarak algılamaktadır. Ayrıca, araştırmacının Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olması, öğrencilerin verdikleri yanıtlarda Tanrısal veya dini söylemlerin ön plana çıkmasında etkili olmuş olabilir. Bu durum eğitim ortamının ve öğretmenin rolünün, öğrencilerin düşünce biçimlerini nasıl etkilediğini de ortaya koymaktadır. Görüşmelerde, bazı öğrencilerin depremin fay hatlarının ve yer kabuğunun kırılması sonucu oluştuğunu belirtmeleri dikkat çekicidir. Bu öğrencilerin çoğu, depremden Allah'ın bir etkisi olup olmadığı konusunda kararsızdır ve net bir görüş bildirmemektedir. Ayrıca, depremin nasıl oluştuğuna dair fikri olmayan üç öğrenci olduğu gibi, depremi "bizi sevmeyen ülkelerin yaptığı" yönünde bir ifade kullanan bir öğrenci de bulunmaktadır. Bu durum, öğrencilerin bilimsel ve dini bakış açıları arasında gidip geldiğini, deprem konusundaki algılarının çeşitlilik gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Allah tasavvurunun depremin ilahi bir eylem olarak algılanmasının arkasında, toplumda var olan ahlaki ve sosyal sorunların bazı dini gruplar tarafından "helak sebebi" olarak nitelendirilmesi, önemli bir etken olarak görünmektedir. Bu tür söylemlerin, ailelerin ve öğrencilerin sosyal medyada veya diğer mecralarda karşılaştıkları içerikler



vasıtasıyla meydana geldiği düşünülebilir. Bu bağlamda, toplumun genel inanç yapısının ve yaşanan olayların yorumlanmasının, bireylerin Tanrı algısını şekillendirdiği söylenebilir.

Fay hatlarının depreme sebep olduğunu savunan öğrencilerin daha seküler bir bakış açısına sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu durum, onların dini yaşantılarının ve ailelerinin inançlarının daha az etkili olduğunu göstermektedir. Ayrıca, "Deprem gibi doğal afetleri Allah neden yapıyor?" sorusuna verilen cevaplar, öğrencilerin Allah, din ve hayat hakkındaki algılarını ortaya koymaktadır. Bu cevaplar, onların inançlarını nasıl şekillendirdiğine ve yaşadıkları deneyimlerle ilgili düşüncelerine ışık tutmakta, böylece din ve bilim arasındaki etkileşimin daha iyi anlaşılmasına katkı sunmaktadır.

**Tablo 3:** Allah depremi neden yapıyor sorusuna ilişkin kodlama ve frekanslar

Kod Sistemi	Frekans
Ceza	6
Uyarı	6
<b>Toplam</b>	<b>12</b>

Öğrencilerin depremi Allah'ın bir cezası olarak düşündükleri ve bu görüşü benimseyenlerin çoğunluğunun "Depremi Allah yaptı" diyen öğrencilerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Ayrıca, "Allah neden insanları cezalandırmak ister?" sorusuna verilen yanıtlar da benzer bir düşünceyi yansıtmaktadır. Öğrenciler, insanların kötülükler yapması, günah işlemeleri ve dinle ilgilenmemeleri gibi sebeplerle Allah'ın cezalandırma ihtiyacında bulunduğunu ifade etmişlerdir. Bu durum, öğrencilerin Tanrı algısının cezalandırıcı bir yönü olduğunu göstermektedir. Depremi uyarı olarak nitelendiren öğrenciler de artık insanların akıllanması gerektiği için depremin bir uyarı aracı olduğunu belirtmiştir.

Bunların yanında Allah'ın depremi uyarı ve ceza olarak göndermediğini belirten öğrenciler de vardır. Normal bir olay olduğunu belirtmişlerdir. Tüm bunların dışında depremi kader olarak nitelendirmişlerdir.

Katılımcılar arasında depremin Allah tarafından bir uyarı ve ceza olarak geldiğini düşünenlerin çoğunluğunun erkek öğrenciler olması dikkat çekicidir. Öte yandan, kız öğrencilerin büyük bir kısmının depremin kaderle bağlantısını vurguladıkları gözlemlenmiştir. Bununla birlikte, tüm katılımcıların depreme dayanıklı evlerin yapılması, tedbir alınması ve depremler sırasında gönüllü çalışmalar yapılması konularında fikir birliği içinde olmaları önemli bir bulgudur. Bu durum, katılımcıların geleneksel dini bilgilerden etkilenmiş olmalarına rağmen, deprem sonrası yaşanan yıkımın önlenebileceğine dair bir bilinç geliştirdiklerini göstermektedir. Malzmeden çalmamak ve dayanıklı yapılar inşa etmek gibi önlemlerin önemine vurgu yapmaları, pratik bir yaklaşım benimsediklerini ortaya koymaktadır.

## Sonuç



Depremler insanları çok yönlü bir şekilde etkileyen doğal afetlerden birisidir. Bireyin genel durumu depremin algılanma boyutunu şekillendirmektedir. Ön ergenlik döneminde olduğu bilinen ortaokul öğrencilerinin deprem ve Tanrı algılarının niteliğini ortaya koyma adına bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Depremi tecrübe etmiş öğrencilerin konuya dair görüş ve düşünceleri mülakat yöntemi ile ortaya konulmuştur. Katılımcıların ifadeleri ve araştırmacının gözlemleri ile literatür incelenerek öğrencilerin Tanrı tasavvurları ve depreme bakış açıları ele alınmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın ana teması, ortaokul öğrencilerinde güvenilir bir Tanrı modeli tasavvurunu incelemektir. Bu bağlamda, her şeyi yaratan ve mutlak güç sahibi bir Tanrı'nın varlığı üzerinde durulmaktadır. İbadet edilen bir varlık olarak Tanrı'ya inanan ergenlerin sayısı kayda değer bir düzeydedir. Bu inançlarının şekillenmesinde, aldıkları din eğitimi, ailelerinin psiko-sosyal durumu ve dini bakış açıları gibi etmenlerin yanı sıra sosyal çevrelerinden edindikleri bilgiler ve deneyimledikleri büyük bir depremin etkisi de belirleyici rol oynamaktadır. Bu durum, bazı öğrencilerin korkuya dayalı bir Tanrı algısına sahip olmasını da doğal hale getirmektedir.

Deprem sonrası öğrencilerin dua ve ibadet konularında artan bir hassasiyet gösterdikleri sonucuna varılmıştır. Yaşadıkları korkutucu deneyim, onları koruyacak ve güvenli bir ortam sağlayacak bir sığınağa yönlendirmektedir. Yaptıkları dualarda kendilerinin yanı sıra diğer insanları da düşünmeleri empati duygusunun geliştiğini ve kendilerinden daha kötü durumda olanların farkında olduklarını göstermektedir. Dua dışında, namazların ilk dönemlerde daha yoğun bir şekilde yerine getirildiği; ancak zamanla bu yoğunluğun azaldığı da dikkat çekicidir. Bu durum, namazın dua kadar kolay olmadığını ve daha fazla çaba gerektirdiğini ortaya koymaktadır. Depremin etkilerinin azalması, dini ritüellerin motivasyon kaybına neden olmuş olabilir. Dini bir başa çıkma mekanizmasının kişiyi normalleştirilmesi sonucunda, bireylerin bu tür ibadetlere olan ihtiyaçlarının azalmış olabileceği düşünülmektedir.

Depremin oluşumu ve sebepleri üzerine öğrencilerin görüşleri incelendiğinde, bu görüşlerin Tanrı tasavvurlarıyla ilişkilendirildiği gözlemlenmiştir. Yüce, aşkın ve her şeye gücü yeten bir varlık olarak algılanan Tanrı'nın, deprem gibi bir doğal afeti yaratabileceği düşüncesi mantıklı bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır. Bu görüşün şekillenmesinde ailenin etkisini göz ardı etmemek önemlidir; zira sürekli duyulan önerme ve inançlar zamanla içselleştirilir. Bireylerin çevrelerinden edindikleri bilgiler ve telkinler, deprem ve Tanrı algılarını şekillendirmektedir. Bunun yanı sıra bilimsel olarak fay hatlarının depremleri oluşturduğu bilgisi de önemli ölçüde kabul görmektedir. Araştırmalar, bu durumu bireylerin din ile olan ilişkilerine bağlamaktadır. Daha geleneksel din algısına sahip veya böyle bir çevrede yetişmiş bireylerde depremi Allah'ın yaptığı algısı söz konusu iken daha bilinçli dindarların bunu fay hatlarının kırılması sonucu oluştuğunu ifade etmeleri dikkat çekicidir. Her iki grup da başlangıçta verdikleri cevapların ardından diğer görüşlerini de ifade etmiştir.

Depremin nedenine dair verilen cevaplar incelendiğinde, ceza ve uyarı temalarının öne çıktığı görülmektedir. Bu görüşlerin, olayın meydana geldiği dönemde oluşan

anlamlandırma sürecinin bir yansıması olarak, kaderci bir bakış açısını yansıttığı söylenebilir. İçinde bulunduğumuz toplumun dini ve ahlaki değerlerde bir yozlaşma yaşadığı ve sürekli olarak kötüye gittiği düşüncesi, neredeyse herkesin ifadelerinde kendine yer bulmaktadır. Depremin ağır sonuçlarının yanı sıra bu sonuçların insanlara ciddi şekilde etki etmesi, böyle bir ilişkilendirme ortaya çıkarmıştır. Sonuç olarak, depremin hem bir uyarı hem de ceza olarak algılanması, toplumun genel duygu ve düşüncelerinin bir yansımasıdır.

Depremin nasıl algılandığı, çözüm üretme ve önlem alma açısından büyük bir önem taşır. Eğer deprem tamamen Tanrısal bir etki olarak düşünülürse, bu durum önlem almayı zorlaştıracak bir zihinsel engel yaratır. "Mutlak güç ve irade sahibi Tanrı; engel olunamayacak bir afet göndererek insanlara ceza verdi." şeklindeki yorumlar, bireylerin üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmelerini engelleyebilir. Bu nedenle, depremin Tanrısal yönünü doğru bir şekilde anlamanın, Tanrı algısıyla doğrudan ilişkili olduğunu unutmamak gerekir. İnançımıza göre, Tanrı'nın mutlak güç ve kudrete sahip olması kesin bir gerçektir. Ancak bu gücün yanı sıra insanlara verdiği akıl yetisi de bu kudretin bir göstergesidir. Bu akıl, deprem gibi doğal afetler karşısında alınabilecek önlemleri belirlemeye yardımcı olur. Bu bağlamda, öğrencilerin Tanrı algılarının, hayatlarını koruma çabalarına engel olmayacak şekilde eğitilmesi son derece önemlidir.

Sonuç olarak, deprem hem anında hem de sonrasında insanlara derin travmalar yaşatan bir doğal afettir. Bu travmalardan etkilenen demografik gruplar arasında ergenler önemli bir yer tutmaktadır. Birçok açıdan gelişim aşamasında olan bu bireyler, depremi anlamlandırmak ve açıklamak için çeşitli verileri kullanacaklardır. Dinle ilgili yaşadıkları tecrübeleri açıklayıcı ve tatmin edici bir şekilde yorumlayabilmeleri, bu konuda önemli bir paylaşıma sahip olduklarını göstermektedir.

### **Kaynakça**

- AFAD. *Açıklamalı Afet Yönetimi Terimler Sözlüğü*. AFAD, 2011.  
<https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>
- Akyüz, Züleyha. *Gençlerde Benlik Saygısı Ve Tanrı Tasavvuru*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Altun, Fatih. "Afetlerin Ekonomik Ve Sosyal Etkileri: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme". *Sosyal Çalışma Dergisi* 2/1 (2018), 1-15.
- Anuştekin, Mehmet Nesim. *Ortaöğretim Öğrencilerinin Yalnızlık Düzeyleri ile Tanrı Algıları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Atik, M. Kemal. "Kuran'a Göre Tanrı Tasavvuru". *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2016), 1-27.
- Atlı, Ayhan. *Afet Yönetimi Kapsamında Deprem Açısından Japonya ve Türkiye Örneklerinde Kurumsal Yapılanma*. Ankara: Asil Yayıncılık, 2006.



- Ayas, Mehmet. *İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Dua Anlayışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Doktora Tezi, 2007.
- Aydın, Ali Rıza. "Tanrı Algısına Jungçu Bir Bakış". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28 (2010), 53-61.
- Ayyürek, Osman. *Eğitim Örgütlerinde Kriz Yönetimi: Van Depremi Örneği*. Yüzüncüyıl Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Azap, Alpay. "6th February Earthquakes and Infectious Diseases: What are the Turkish Society of Clinical Microbiology and Infectious Diseases and Klimik Journal Doing?" *Klimik Dergisi/Klimik Journal* 36/1 (2023), 1-2.
- Azzollini, Susana Celeste vd. "Applications of Psychological First Aid in Disaster and Emergency Situations: Its Relationship with Decision-Making". *Athens Journal of Social Sciences* 5/2 (2018), 201-214.
- Bayraktar, Nurhan - Dal Yılmaz, Ümran. "Vulnerability of Elderly People in Disasters: A Systematic Review". *Turkish Journal of Geriatrics* 21/3 (2018), 467-482.
- Bedir, Fatma Nur. "Yetişkinlerin Çocukluk Anılarındaki Tanrı İmgesinin Analizi". *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/32 (30 Aralık 2017), 717-740.
- Belen, Fatıma Zeynep - Demir, Şükriye. "10-14 Yaş Grubundaki Öğrencilerde Öz Saygı ile Tanrı Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Kırıkkale Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 8/15 (2023), 60-88.
- Bilici, Ali Baz. *0-6 Yaş Çocuklarda Dini Gelişim Süreci ve Din Eğitimi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Doktora Tezi, 2014.
- Bozkurt, Veysel. *Deprem ve Toplum*. Alfa Yayıncılık, 1999.
- Çakır, Özlem - Atalay, Gülseren. "Afetlerde Özel Gereksinimli Grup Olarak Yaşlılar". *Resilience* 4/1 (30 Haziran 2020), 169-186.
- Çapcıoğlu, Fatma - Açıkgöz, Öznur Kalkan. "Nitel Araştırmalarda Kullanılan Araştırma Teknikleri". *Bilimsel Araştırma Süreçleri*. ed. Özcan Güngör. 209-228. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2022.
- Demir, Rıza. *Afet Psikolojisi Ve Sosyolojisi Ders Kitabı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Yayınları, 2016.
- Dilmaç, Bülent - Çifçi, Ayşenur. "Investigation Of The Relationship Between God Perception And Psychological Resilience In The 14-18 Age Group". *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi* 1/1 (2019), 14-28.
- Doğan, Murat. *Ergenlerde Tanrı Algısı ve Karar Verme Stilleri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- Fırat, Muhammet. "Deprem ve Toplumsal Etkileri". *Tezkire Dergisi* 80 (2022), 47-72.

- Güler, Özlem. "Tanrı Algısı Ölçeği (ta): Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48/1 (2007), 123-133.
- Güngör, Özcan (ed.). *Bilimsel Araştırma Süreçleri Yöntem Teknik ve Etiğe Giriş*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2022.
- Hayta, Akif. *Bağlanma Kuramı ve Tanrı Tasavvuru İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017.
- Hayta, Akif. "Nesne İlişkileri Kuramı ve Tanrı Tasavvuru Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme". *Değerler Eğitimi Dergisi* 8/20 (2010), 39-79.
- İmamoğlu, Abdülvahit - Ferşadoğlu, Saliha. "Psikolojik Açısından Ergenlerde Dini Tutum ve Davranışların Tahlili". *Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/1 (2013).
- Kadıoğlu, Mikdat - Özdamar, Emin. *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*. Ankara: JICA Türkiye Ofisi Yayınları, 1. Baskı., 2008.
- Kar, Sait. "Bütün Dinler Aynı Hakikate mi Götürür? Tanrı Anlayışları Bağlamında Bir Değerlendirme". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 41 (2014), 419-436.
- Karacoşkun, Mustafa Doğan. "Modern Psikolojide Dine Yaklaşımlar". *Din Psikolojisi El Kitabı*. ed. Mustafa Doğan Karacoşkun. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Karakaya, Handan. "Türkiye'de Göç Süreci Ve Suriye Göçünün Etkileri". *Fırat Üniversitesi, İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 4/2 (2020), 93-130.
- Kavas, Erkan. "Demografik Değişkenlere göre Dini Tutum". *Akademik Bakış Dergisi* 38 (2013).
- Koç, Mustafa. "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi ve Genel Özellikleri". *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 17 (Şubat 2004), 231-256.
- Koç, Talat vd. "Çanakkale Kar Fırtınası Afetinin Sosyal ve Ekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesi". *Sivil Savunma Dergisi* 181 (2005), 5-20.
- Köse, Ali - Aytan, Ali. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Timaş Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Kula, Tahsin. *Ergenlerde Öfke Duygusu; Benlik Algısı, Tanrı Algısı, Suçluluk ve Utanç Duyguları Açısından Bir Değerlendirme (Diyarbakır Örneği)*. Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.
- Kurt, Ediz - Gülbahçe, Arzu. "Van Depremine Yaşayan Öğrencilerin Travma Sonrası Stres Bozukluğu Düzeylerinin İncelenmesi". *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 23/3 (2019), 957-972.
- Kuşat, Ali. "İbadetlerde Niyetin Ahlaki Gelişim Düzeyi ile İlişkisi". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/2 (2012), 157-183.
- Küçük, Emine. *Ergenlerin Duasına Psikolojik Yaklaşım (Edirne/Keşan Örneği)*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010.



- Küşat, Ali. "Ergenlerde Allah Tasavvuru". *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*. ed. Ünver Günay - Celaleddin Çelik. 113-157. Adana: Karahan Kitapevi, 1. Basım, 2006.
- Levent, Adem. "Afetin Ekonomik Etkileri". *Afet Sosyolojisi*. 219-233. Konya: Çizgi Kitapevi, 2020.
- Magda, Robu. "The Cognitive Aspects Of God Representation". *University of Debrecen*. <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/6e3f7017-63c0-4edb-9ebe-3ad790588b2b/content>
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi. *Tanrıyı Tasavvur Etmek*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2011.
- North, C. S. "Psychiatric Epidemiology of Disaster Responses in Trauma and Disaster An". *Review of Psychiatry* 22 (2003), 37-62.
- Okçay, Hale. "Çocuğun Dinsel Sosyalleşmesinde Ailenin İşlevi". *Sosyoloji Dergisi* 3 (1992), 131-145.
- Orak, Oya vd. "Yaşlı Hastalarda Tanrı Algısı Ölüm Kaygısını Etkiler Mi?" *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8/38 (2015).
- Özbaydar, Belma. *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası, 1970.
- Özel, İsa. *Ergenlik Döneminde Dua*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 20. Basım, 2022.
- TMMOB. *Türkiye'de Deprem Gerçeği ve TMMOB Makina Mühendisleri Odası'nın Önerileri Oda Raporu*. TMMOB Yayınları: Türk Mühendis Ve Mimar Odaları Birliği, 2012.
- Tokur, Behlül. *Klasik Ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*. Ankara: Sonçağ Akademi, 2020.
- Tokur, Behlül. *Stres ve Din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Turgut, Mehmet. *Ortaokul Öğrencilerinde Deprem ve Tanrı Algısı (Gaziantep İli Örneği)*. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2024.
- Uysal, Veysel vd. "Ergenlerin Tanrı Algılarıyla Sosyal Kaygı Ve Umut Düzeyleri Arasındaki İlişkiler". *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi* 11/42 (2014), 221-237.
- Wulf, David M. *Psychology of Religion (Classic and Contemporary)*. New York: John Wiley and Sons, 2. Basım, 1997.
- Yavuz, Kerim. *Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 3. Basım, 2012.
- Yıldız, Mualla. *İlköğretim Öğrencilerinin Tanrı İmgisinin Belirlenmesi ve Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.
- Yıldız, Murat. *Çocuklarda tanrı tasavvurunun gelişimi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2007.

Yılmaz, Gaye Gökcalp. "Afetlere Sosyolojik Bakış ve Türkiye'de Afet Yazınına Kuramsal Bir Yaklaşım". *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 9/1 (2021), 194-204.

Yüksel, Ayşe Şule. "Dini Gelişim". *Din Psikolojisi*. 111-126. Ankara: Grafiker Yayınları, 2. Basım, 2013.

